

undir forustu Lúthers, Zwinglis og Kalvins, gerðu óðara vart við sig hjá hollenzku þjóðinni. Þessar hreyfingar náðu miklu skemra, hvað frjálslyndi snerti, heldur en endurskírara og únítara hreyfingarnar, en samt sem áður voru þær mikil umbót á trúarbrögðum kaþólsku kyrkjunnar. Það er meira að segja líklegt, að þær hafi gengið eins langt í áttina til frelsis og frjálslyndis, og nokkur umbótahreyfing á þeim tíma gat gert, ef hún átti að hafa marga og stöðuga fylgjendur.

Áhrifin komu fyrst frá Lúther. Gáfað og frelsisgjarnt fólk, eins og Hollendingar, hlaut að verða hrifið af hugmyndum hans og dirfsku. Það kom brátt í ljós, að Holland mundi verða mótmælenda megin, og að Lútherstrúin mundi að öllum líkindum ryðja sér þar til rúms. En seinna bárust skoðanir Zwinglis frá Sviss, og margir hölluðust að honum í atriðum, er hann greindi á við Lúther. En lítið eitt seinna fóru rit Kalvíns að koma í ljós með sína sterku röksemdafærslu og óvild til páfadómsins. Þau unnu meira á en bæði Lúther og Zwingli, og eftir fá ár var Kalvínstrúin, eða það sem kallað hefir verið hin endurbætta mótmælendatrú, viðtekin af miklum meiri hluta fólks á Hollandi.

Þetta var trú Vilhjálms af Óraníu og flestra þeirra, sem háðu hið langa og hræðilega stríð, er gerði Holland að frjálsu landi í trúarbragðalegu tilliti.

Umburðarlyndi var næstum óþekt á siðabótaröldinni.— Rómverska kyrkjan hafnaði því, og fylgjendur Lúthers og Kalvíns sýndu það sjaldan. Hvorirtveggju voru næstum því eins strangir og kaþólska kyrkjan í því, að ofsækja vantrúarmenn. Ef vér viljum finna umburðarlyndi haldið fram af flokkum manna, verðum vér að fara til endurskírara og únítara. Þeir kendu það sem meginreglu, og fylgdu því vanalega fram, þó ekki altaf. Einnig voru til einstaklingar tilheyrandi öllum kyrkjum, jafnvel hinni kaþólsku, og einstaklingar, sem engri kyrkju tilheyrðu, sem mæltu fastlega fram með umburðarlyndi. Eins og vér höfum séð, var Erasmus einn þeirra. Margir aðrir voru á Hollandi. Vilhjálmur af Óraníu kendi það og sýndi með dæmi sínu á hinn göfugasta hátt. Aðrir miklir hollenzkir